

*Ірина Войцехівська,
В'ячеслав Мордвінцев*

ДУХОВНА ПЕРІОДИКА ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКВИ

Рец. на кн.: Денисенко В.А. Часопис «Киевские епархиальные ведомости» в історії національно-духовного життя України (1861–1918). Історичний огляд, редактори, систематичний покажчик видання / Наук. ред. І.І.Дробот. – К., 2006. – 692 с.

Незалежний статус України та розвиток економічного, суспільно-політичного та культурного життя держави створили об'єктивні умови для дослідження та вивчення досвіду і здобутків попередніх поколінь у національно-духовному житті українського народу. Наукова значущість дослідження часопису «Киевские епархиальные ведомости» обумовлюється його тісним зв'язком з українським культурно-національним процесом другої половини ХІХ – поч. ХХ ст. У часописі висвітлювалися важливі духовні, соціальні, освітні, культурологічні проблеми, спорадично зачіпалися й теми, які вважалися забороненими, зокрема про походження українського народу, самотніть його історичного процесу, окремішність релігійних традицій тощо.

Спалах українського релігійно-культурного відродження, властивий нашому сучасному суспільству, чималою мірою завдячує тим різнобічним чинникам духовного християнського життя на українських землях, витоки якого сягають давніх часів. Це вимагає критичного переосмислення досвіду минулого, переоцінки усталених висновків щодо ролі Церкви у житті суспільства. Саме тому набуває актуалізації подальше дослідження ролі християнських цінностей в духовному житті та культурі українського народу.

Констатуючи незаперечний факт появи серйозного і цікавого дослідження Володимира Денисенка «Часопис «Киевские епархиальные ведомости» в історії національно-духовного життя України (1861–1918). Історичний огляд, редактори, систематичний покажчик видання», яке вийшло друком під орудою Інституту історії та філософії педагогічної освіти Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, необхідно зазначити, що в ньому уперше розглядається релігійна преса як джерело вивчення церковної історії України. Ця книга унікальна тим, що автор ґрунтовно досліджує, систематизує та аналізує матеріали одного з найцікавіших періодичних видань православної преси – журналу «Киевские епархиальные ведомости», який виходив в Україні у другій половині ХІХ – поч. ХХ ст. Через великий і малознаний пласт матеріалів про духовне життя Київщини, служіння пасторів та їхній творчий спадок, публікації про релігійні громади, – донесена до нас церковна історія України, духовні засади народу, внесок священнослужителів у розбудову народної освіти, зміцнення підвалин моралі, народних традицій. Серед незаперечних позитивів книги варто відзначити поданий на сторінках книги матеріал про історію Української Православної Церкви ІХ–ХVІІІ ст. Автор аналізує історичну тематику часопису, яка розглядається як чинник духовного поступу нації, фактор впливу на національно-духовне життя в Україні. Переконаливо і аргументовано, посилаючись на ґрунтовну архівну та історіографічну бази, молодий учений розвиває тезу про розвиток православ'я у післямонгольський період, його зв'язок з Вселенським патріархатом, глибинне національне підґрунтя. Автор подає широку палітру вивчення національних аспектів просвітницької, проповідницької та наукової діяльності київського духовенства на сторінках журналу «Киевские епархиальные ведомости». Укладений систематичний покажчик видання за 57 років його існування (1861–1918), безумовно, слугуватиме базовим джерелом для вивчення та дослідження історії Української Церкви, богословської науки, внеску духовенства в освіту, культуру.

Оскільки протягом останніх восьмидесяти років ґрунтовних досліджень з релігійної періодики в Україні було досить мало (публікації якщо й з'являлися, то, як правило, мали чітко виражене атеїстичне спрямування), то дане дослідження є першим кроком у вивченні духовної періодики як історичного джерела в українській історіографії.

Доцільність вивчення і аналізу публікацій у журналі «Киевские епархиальные ведомости» полягає також у тому, що імена досить широкого авторського колективу журналу відомі вузькому колу фахівців, хоч багато з них залишило цінні творчі доробки і заслуговують на повернення з незаслуженого забуття.

За роки існування журнал, як справедливо зазначає В. Денисенко, познайомив читачів із великим пластом матеріалів історичної тематики і, наскільки вдавалося обминути цензурні обмеження, доносив до свідомості сучасників справжню, а не санкціоновану російським царизмом історію українського народу, що дає право на визнання і повагу нащадків. Розглядаючи у цьому плані публікації часопису, дослідник виділяє кілька напрямів, а саме: історичні розвідки про історію домонгольського періоду Київської Русі-України, дослідження історії українського козацтва, побудови християнських храмів і монастирів, джерелознавчі матеріали з минулого Київської митрополії та єпархії. Значну увагу редакція приділяла національним звичаям як елементу формування окремішньої, за тогочасною термінологією малоросійської духовної ментальності. Така структуризація досить об'ємної теми дає змогу розглянути дану проблему комплексно, у всій повноті означеного дослідження.

Історична тематика була в центрі уваги часопису на всіх етапах його існування. Одна з причин підвищеної уваги до матеріалів такого спрямування особливо характерна на початку виходу часопису, коли редакцію очолював протягом десяти років відомий історик, протоієрей Києво-Софійського собору Петро Лебединцев (1863–1871). Та й згодом головні редактори, переважно професори Київської духовної академії, залишалися не

байдужими до спадщини українського народу, а нерідко були авторами досліджень з історії і культури України, звичайно, надаючи перевагу місцевій історії, старожитностям, етнології. Під численними публікаціями зустрічаємо прізвища не лише представників духовного стану. Часопис надавав сторінки і світським ученим, зокрема професорам Київського університету, письменникам, часом зарубіжним історикам, друкував спогади, епістолярій, архівні документи, щоденники, дослідження про походження християнських свят.

Журнал широко висвітлював і в офіційній і неофіційній частині просвітницьку діяльність Київського духовенства, пастирські турботи щодо долучення до християнської моралі широких верств населення, насамперед молоді.

Автор книги ґрунтовно зупиняється на проблемах висвітлення журналом проблем шкільництва, зокрема освітньої ролі церковно-парафіяльних шкіл, які були створені без матеріальної державної та земської підтримки.

Окремою сторінкою історії серед величезного масиву публікацій «Киевских епархиальных ведомостей» є тема висвітлення діяльності середніх духовних навчальних закладів, Київської та Уманської духовних семінарій. Корпус опублікованих у 1861–1917 рр. матеріалів дозволяє простежити біографії багатьох відомих українських діячів і не тільки духовенства. Адже випускники духовних семінарій обирали не тільки священицьку діяльність, але й, склавши екстерном іспити за гімназійний курс, вступали до університетів, політехнічних і педагогічних вузів, ставали юристами, літераторами, видавцями, часом політичними і громадськими діячами. Вивчаючи публікації журналу щодо поіменного складу кожного курсу, успіхи і невдачі вихованців, можна зробити суттєві доповнення до біографій особистостей, які полишили слід в українській історії, культурі, на релігійній ниві.

Надруковані в офіційній частині журналу «Киевские епархиальные ведомости» дані про викладацький склад розкривають високий професійний рівень педагогів, відтворюють досить ши-

року навчальну програму. Читачеві цікаво буде знати, що в семінарії тоді вивчали наступні предмети: догматичне, викривальне, моральне богослов'я; літургіку; гомілетику; церковну і біблійну історію; історію Руської церкви; історію літератури; загальну історію; фізику і математику; грецьку, латинську, французьку, німецьку мови; іконопис; гімнастику; церковний спів.

Прикметним є те, що аналізуючи публікації біографічного спрямування на сторінках часопису «Киевские епархиальные ведомости» автор користувався теоретико-методологічними принципами, виробленими відомим істориком В.С.Чишком, який зазначав, що українська біографістика розвивалася у ХІХ ст. за трьома напрямми, властивими на той час для Західної Європи, а саме: перший напрям складала традиція біографічного портрету та біографічного нарису в історіографічному аспекті; другий напрям – словниково-біографічна діяльність, внаслідок якої з'явилася значна кількість біографічних науково-довідкових видань; третій напрям – виникнення так званої художньої біографії, якій характерні психологізм, увага до внутрішнього духовного світу героя, генезису його творчості. Попри те, що часопис здебільшого друкував біографічні нариси про церковних діячів і осіб, які сприяли розвитку українських духовних традицій в Україні, він охоплював значно ширший історико-соціальний пласт. На журнальних сторінках з'являлися ґрунтовні дослідження про історичні постаті, просвітителів, які представляють певний інтерес для сучасних істориків через наявність цікавої і малознаної інформації, яку не завжди можна підтвердити писемними джерелами.

За час свого існування журнал «Киевские епархиальные ведомости» видрукував великий пласт історико-документальних матеріалів, які відтворили життєписи українських святих, церковних діячів, педагогів, дослідників історії Церкви, відомих проповідників, подвижників християнства, письменників, філософів, священиків, які довголітною і ретельною працею на православній і духовній ниві полишили яскравий слід в житті України.

У книзі досить повно проаналізований жанр некрологів. Вміщені у часописі численні некрологи, окрім власне біографічної довідки, містять і оцінку діяльності, внеску та ролі в суспільному житті конкретної особи, що є особливо цінним аспектом у біографістиці.

На жаль, цей жанр поки що не став предметом ґрунтовного дослідження, як і автора рецензованої праці, так і взагалі широкого кола вітчизняних істориків. Варто згадати, що свого часу М.І. Костомаров зазначав, що історія – живий процес діяльності особистостей. Виходячи з цього, слід наголосити, що некрологічний жанр може бути значною джерельною базою при вивченні суспільного життя певного історичного періоду. Про це засвідчує навіть побіжний аналіз змісту некрологів, вміщених у часописі «Киевские епархиальные ведомости».

Запропонований читачеві систематичний покажчик журналу висвітлює основну проблематику «Киевских епархиальных ведомостей», який безперечно заслуговує на об'єктивний історіографічний аналіз та всебічне вивчення не лише істориками, але й мистецтвознавцями, релігієзнавцями, дослідниками історії журналістики.

З метою полегшення пошуку, наукові статті розміщено за галузевими рубриками. У кожній з них матеріал подано за алфавітом (за прізвищем автора чи назвою). Розділ завершується іменним покажчиком, який полегшить пошук необхідної інформації. Корисним, на нашу думку, є те, що в книзі окремим розділом виділено біографії редакторів часопису «Киевские епархиальные ведомости».

Дослідження молодого історика Володимира Денисенка спонукає до висновку: тема вивчення доробку духовної періодики як джерела історії української церкви, релігійної освіти, стає на часі.